

мі закордонні страхові компанії з великим досвідом і надійним іміджем. Крім того, діяльність закордонних страхових компаній буде регулюватися законодавством їх власних країн, а вітчизняних – національним законодавством, що не завжди дозволить останнім мати цінові конкурентні переваги. Також виникає питання захисту інтересів вітчизняних споживачів, поки відсутня система контролю за діяльністю страховиків-нерезидентів, які будуть працювати за законодавством власної країни.

Ці і багато інших проблем викликають багато застережень щодо інтеграції українського страхового ринку у міжнародний страховий простір, але європейські країни вже пройшли цей шлях, мали схожі проблеми і набули відповідний досвід, яким доцільно скористатися. Якщо проаналізувати чотири базові принципи створення єдиного європейського страхового ринку (див. рис. 1.), то зміни українського законодавства враховують лише два з них – вільна можливість створення філії усередині країни для іноземних компаній та надання страхових послуг без обов'язкового створення філії. А от такі два принципи, як чесна конкуренція на рівних умовах та неможливість використання заборонених елементів конкуренції, практично не враховані, що й повинно стати основним подальшим напрямом реформування української страхової галузі.

Можлива майбутня інтеграція українського страхового ринку до єдиного європейського страхового простору потребує реформування вітчизняної системи нагляд за страховою діяльністю з урахуванням вимог ЄС до національних органів нагляду, а також приведення у відповідність класифікації видів страхової діяльності.

Важливим питанням є боротьба за ринок фізичних осіб. Як показує досвід країн ЄС, ринок великих промислових ризиків, швидко переорієнтовується на глобальних лідерів страхового ринку. Навпаки, страховальник-фізична особа, як правило, звертається у найближче відділення страхової компанії або банку. Отже, найближчим повинно виявитися відділення вітчизняної страхової компанії. Крім того, фізичні особи більш лояльні до страхової компанії, з якою вже давно співпрацюють. Іноземні страховики це чудово розуміють, тому і пішли зараз шляхом придбання вітчизняних страхових компаній з розвинутою інфраструктурою. Крім того, в Україні поки що не створена розвинена мережа національних страхових брокерів. І, звичайно, не можна сподіватися

на те, що іноземні страхові брокери будуть пропонувати послуги національних операторів ринку.

Сьогодні ЄС здійснює фундаментальну ревізію чинних директив в галузі страхування, завершення якої заплановано на 2010 р. Україні, щоб ефективно інтегруватися у європейський страховий простір, вже зараз потрібно розпочинати роботу по відповідній гармонізації законодавчої бази. Практика показує, що вітчизняному страховому ринку потрібен приблизно п'ятирічний перехідний термін між прийняттям змін на законодавчому рівні і впровадженням їх на практиці.

В процесі створення глобального страхового ринку сьогодні існує конфлікт між національним регулюванням страхового ринку і міжнародним характером страхової діяльності. Інтернаціоналізація страхової діяльності породжує необхідність уніфікації страхового законодавства та підходів до регулювання страхової діяльності різних країн. Саме за цими напрямками формується єдиний страховий ринок ЄС. Інтеграційні процеси на страховому ринку Європи почалися ще в 1957 р. з підписання Римського договору і європейські країни накопичили вже чималий досвід. Країни, що намагаються сьогодні інтегруватися у міжнародний страховий простір, цей досвід використовують. Наприклад, Росія і Казахстан, здійснюючи реформи в сфері страхування, активно використовують положення директив ЄС. Відповідно й Україні на шляху інтеграції треба пришвидшити рух за цим напрямом.

1. <http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article243.pdf>. 2. Second Council Directive 88/357/EEC of 22 June 1988 on the co-ordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to the taking up to direct insurance other than life assurance and laying down provisions to facilitate the effective exercise of freedom to provide services and amending directive 73/239/EEC. Official Journal of the European Communities, № L 172/1. 4.07.1988; Second Council Directive 90/619/EEC of 8 November 1990 on the coordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to direct life assurance, laying down provisions to facilitate the effective exercise of freedom to provide services and amending directive 79/267/EEC. Official Journal of the European Communities, № L 330/90. 29.11.1990. 3. Third Council Directive 92/49/EEC of 18 June 1992 on the coordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to direct insurance other than life assurance and amending directive 73/239/EEC and 88/375/EEG – Official Journal of the European Communities, № L 228/1. 11.08.1992; Third Council Directive 92/96/EEC of 10 November 1992 on the co-ordination of the laws, regulations and administrative provisions relating to direct life assurance and amending directive 79/267/EEC and 90/619/EEC Official Journal of the European Communities, № L 360/1. 29.11.1992. 4. <http://www.cea.assur.org/cea/download/publ/article244>.

Надійшла до редколегії 10.06.08

В. Вірченко, канд. екон. наук, доц.

ВПЛИВ СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ НА СТАБІЛЬНІСТЬ ФІНАНСОВОГО РИНКУ

Стаття присвячена аналізу сутності та особливостей, та впливу системи страхування депозитів на фінансовий ринок. Досліджено вплив запровадження системи страхування депозитів на стабільність фінансового ринку України.

Article is devoted to analysis of substance, peculiarities and impact of deposit insurance system on financial market. The impact of establishing of deposit insurance system on the stability of financial market of Ukraine is investigated.

Ринкова трансформація економіки України, потреба в нарощуванні темпів економічного зростання особливо гостро поставили питання про створення в країні адекватної інституційної структури, здатної забезпечити мобілізацію заощаджень і спрямувати їх на інвестиційні цілі. Одночасно, нарощування внутрішнього інвестиційного потенціалу, розширення структури джерел фінансування відтворювальних процесів в країні з огляду на низький рівень податкових надходжень неможливе без істотного підвищення норми заощаджень. Важливу роль у цьому процесі відіграє страхування, що сприяє захисту майнових інтересів суб'єктів підприємницької діяльності і домогосподарств, безпеці і стабільності економічної діяльності. Роль страхування особливо

важлива в контексті економічних реформ, оскільки в умовах загальної невизначеності та макроекономічної нестабільності воно стимулює розвиток ринкових відносин і ділової активності, поліпшує інвестиційний клімат.

Масштабність і складність завдань ринкової трансформації економіки, забезпечення динамічного економічного зростання привертає увагу до чинників, тісно пов'язаних із накопиченням критичної маси ринкових перетворень і нарощуванням потенціалу інституційної структури фінансового ринку, зокрема таких, як формування ефективного страхового ринку, однією із важливих складових якого є система страхування депозитів. Крім того, посилення тенденцій до глобалізації страхової діяльності потребує підвищення конкурентоспроможності вітчизня-

ного страхового ринку, обумовлює необхідність визначення основних напрямків розвитку страхової діяльності в Україні та оптимізації структури страхового ринку.

Сутність, значення та механізм функціонування системи страхування депозитів отримали висвітлення в економічній літературі. Належне місце в розробці даної наукової тематики займають праці Алексеєнко М., Огієнко В., Раєвської Т., Перотти Э., Фриза С., Энгенберге-ра К. та інших. Водночас, питання, пов'язані із дослідженням впливу системи гарантування вкладів на стабільне функціонування усього фінансового ринку, на наш погляд, вивчені та висвітлені недостатньо.

Мета даної статті полягає у дослідженні специфіки впливу страхування депозитів на стабільність фінансового ринку України, а також розробці рекомендацій щодо напрямків підвищення ефективності її функціонування. Завдання дослідження підпорядковані досягненню поставленої мети і спрямовані на вивчення сутності страхування депозитів; теоретичний та статистичний аналіз впливу системи страхування депозитів на стабільність фінансового ринку; дослідження основних напрямків розбудови та підвищення ефективності функціонування системи страхування депозитів України відповідно до вимог сьогодення.

Ефективність системи страхування депозитів, що гарантує повернення в обмеженому обсязі інвестованих коштів власникам депозитів у випадку банкрутства банківської установи, та необхідність її запровадження вже протягом довгого періоду часу є предметом дискусій багатьох економістів. Приватні страхові компанії за умов неефективного управління страховими ризиками у процесі гарантування вкладів у банківських установах можуть понести значні збитки, що врешті-решт призведе до їх банкрутства. Тому, страхування депозитів найчастіше здійснюється державним агентством і якщо сума страхових виплат перевищує розмір накопичених страхових премій надлишок у більшості випадків покривається за рахунок бюджетних коштів, що знижує стимули до ефективного адміністративного управління та оцінки страхових й ринкових ризиків. Крім того, головними перевагами існування системи гарантування вкладів користуються не великі та стабільні фінансові інститути, які можуть залучати депозити й без допомоги системи страхування, а в основному ризиковані та недостатньо капіталізовані банківські установи, що отримують можливість залучати заощадження населення під низьку норму процента. За умов, коли як ризиковані, так і стабільні капіталізовані банки сплачують одну й ту ж процентну ставку за користування депозитами зростають стимули до зниження витрат на управління кредитними, ринковими та операційними ризиками. Як показує досвід США, зростання конкуренції у банківському секторі поряд із функціонуванням системи страхування депозитів призвело до зменшення частки капіталу у власних ресурсах банків з 8 % до 4 % і одночасно спричинило зростання ризикових активів у структурі балансу.

Таким чином, з одного боку, страхування депозитів дозволяє забезпечити прозорість та стабільність функціонування банківської системи, підвищити довіру до неї з боку індивідуальних власників капіталу і потенційних інвесторів, з іншого – гарантування вкладів знижує ринкову дисципліну всіх учасників фінансового ринку – інвесторів, фінансових інститутів та позичальників. В результаті може відбуватися погіршення якості активів фінансових посередників та зростання ризикованості фінансових операцій на грошово-кредитному ринку, що у свою чергу буде здійснювати негативний вплив на стабільність фінансової системи, розвиток інституційної структури фінансового ринку і зможе призвести до наростання кризових тенденцій у фінансовій сфері [3,

с.55]. Фінансовий ринок країни здійснює визначальний вплив на економічний розвиток та довгострокове зростання, що підтверджується результатами економетричних досліджень Р. Голдсмита, Р. Кінга, Р.І. МакКінона та Р. Левайна. Тому проблема визначення характеру та механізму впливу страхування депозитів на глибину фінансового ринку та розвитку системи фінансових інститутів є надзвичайно актуальною.

На сьогодні, світовий досвід все ж таки засвідчує позитивний вплив гарантування вкладів на розвиток фінансових відносин в окремих країнах. На наш погляд, характер та інтенсивність впливу страхування депозитів на фінансовий ринок країни залежить перш за все від причин формування, мотивів, що лежать в основі створення та макроекономічної ситуації, яка супроводжує процес становлення та розвитку системи гарантування вкладів. Запровадження страхування депозитів саме по собі не є гарантією стабільного та швидкого зростання глибини фінансового ринку. Лише за умови досягнення відповідних показників макроекономічної стабільності та якісних характеристик фінансового ринку, система страхування вкладів може здійснювати позитивний вплив на розвиток інституційної структури фінансового ринку і перш за все банківського сектора як головного її елемента.

Результати економетричного аналізу, проведеного Робертом Каллом із використанням статистичного базису, який охоплює індикатори економічного розвитку 42 країн за період 1980-1995 років, свідчать про існування стійкого позитивного зв'язку між системою гарантування вкладів, зростанням глибини фінансового ринку, стабільністю фінансового ринку та темпами економічного розвитку [5, с.13-15]. У процесі аналізу Калл виявив, що країни, які запровадили системи страхування вкладів і одночасно характеризувалися високою стабільністю фінансового сектора, відзначаються вищими темпами зростання об'єму фінансового ринку та реального ВВП.

Таким чином, страхування депозитів позитивно впливає на формування фінансового ринку якщо: існують передумови для стійкого інституційного розвитку; зростає довіра населення до держави та уряду; банківська система відзначається стабільністю та надійністю; відсутні кризові тенденції на міжнародному фінансовому ринку; існують глибокі законотворчі традиції, сильна й дієва судова влада, широке та ефективне нормативно-правове поле. У той же час, впровадження механізмів гарантування на ринку депозитів у період загальної макроекономічної нестабільності аж ніяк не врятує ситуацію, а навпаки, спричинить різке зниження глибини фінансового ринку. Отже, ефективність новоствореної системи страхування депозитів багато в чому залежить від умов економічного середовища та ситуації на ринку грошово-кредитних ресурсів, що передували її створенню.

В Україні становлення системи гарантування вкладів відбулося в 1998 р. Основною метою її створення було підвищення довіри населення до банківської системи й залучення таким чином додаткових фінансових ресурсів у вигляді заощаджень фізичних осіб на депозитні рахунки комерційних банків. На жаль, в умовах відсутності макроекономічної рівноваги, наростання кризових тенденцій у банківській сфері та загальної дестабілізації фінансової системи досягти намічених цілей не вдалося, а ефект від запровадження страхування депозитів був зовсім протилежним. Як свідчать досліджені нами статистичні дані і так досить висока мінливість фінансового ринку України зростає ще більше. Рівень стабільності фінансового ринку найчастіше характеризує стандартне відхилення відношення агрегату M2 до ВВП, більш точні результати може дати дослідження динаміки відношення агрегату QM (квазігрошей) до ВВП, оскільки агрегат QM не включає M1. Стабільність вітчизняного фінансового ринку, починаючи з 1998

року суттєво знизилася, що підтверджується значним зростанням стандартного відхилення показника QM/ВВП з 22,1 % до 27,8 %. Даний індикатор не є абсолютно репрезентативним. У залежності від капіталізації банківської системи, нормальний рівень показника, що характеризує стан стійкого розвитку фінансового сектора на протизагу дестабілізації, може бути дуже різним. Наприклад, для Швейцарії, де рівень капіталізації банківської системи сягає 550 % від ВВП, стандартне відхилення відношення QM/ВВП в 30-45 % є нормальним явищем. Одночасно для України, де рівень капіталізації банківської системи становить менше 4 % від ВВП, стандартне відхилення індикатора QM/ВВП на рівні, вищому за 6 %, свідчить про зниження стабільності фінансового ринку, незважаючи на зростання темпів приросту ВВП, починаючи з 2000 року.

Дестабілізація фінансового ринку спричинила зрушення структури джерел зовнішнього залучення коштів до банківського сектора, що зумовило зниження кредитного потенціалу й зростання ризикованості банківської діяльності. Результатом цього стало суттєве зниження темпів приросту глибини фінансового сектора з 20,1 % до 13,2 %. Таким чином, запровадження системи гарантування депозитів у період дестабілізації грошово-кредитної сфери зумовило подальше наростання кризових тенденцій і поступове зниження темпів приросту об'єму фінансового ринку, що в кінцевому підсумку здійснило негативний вплив на процес трансформації економіки та сповільнило економічний розвиток.

Незважаючи на вищесказане, ліквідація системи страхування вкладів не вирішить проблем. На наш погляд, головні зусилля органів грошово-кредитного регулювання мають бути спрямовані на реалізацію заходів монетарної політики, спрямованих на подальшу стабілізацію банківського сектора, підвищення рівня його капіталізації й одночасно усунення головних недоліків існуючої системи гарантування депозитів, які знижують ефективність її функціонування. Оскільки, як показує міжнародна практика, неадекватна система страхування вкладів створює загрозу для всієї фінансової системи [2, с.22]. Як свідчать результати проведеного дослідження, запровадження системи гарантування вкладів в Україні не призведе до збільшення довіри до банківської системи. Статистичні дані свідчать про те, що, починаючи з 1998 року, обсяг заощаджень населення у грошовій формі зростає швидшими темпами ніж сума депозитів населення в комерційних банках України. Навіть незважаючи на те, що у процесі проведення розрахунків не враховувались тіньові доходи населення, які, на думку експертів, становлять 40 % від ВВП.

На наш погляд, існує чотири основних напрямки вдосконалення системи страхування депозитів комерційних банків України. По-перше, страхове відшкодування у розмірі 50000 грн. є недостатнім. Незважаючи на те, що у структурі вкладів близько 80 % належить депозитам розміром до 20000 грн., а депозитам розміром більше 20000 грн. – лише 15 %, у загальному обсязі депозитів частка останньої групи становить 76 % без урахування депозитів Ощадного банку України. У зв'язку з цим, вважаємо за доцільне гарантувати подальше поступове підвищення відшкодування депозитного вкладу, що у майбутньому забезпечить збільшення обсягів депозитів населення в комерційних банках, і, у свою чергу, призведе до збільшення кредитного потенціалу комерційних банків. Також, необхідно забезпечити відповідність розміру відшкодування тенденціям розвитку ринку грошово-кредитних ресурсів та обсягу середніх грошових заощаджень населення, яку можна досягти шляхом періодичної індексації максимального розміру страхового відшкодування [4, с.49-50].

По-друге, має бути змінена процедура відбору банків для участі в системі гарантування депозитів, оскільки на сьогодні майже всі комерційні банки, що мають ліцензію на здійснення операцій з вкладами фізичних осіб і виконують нормативи НБУ, зобов'язані стати членами фонду. Це означає, що частина комерційних банків, які хоча й виконують економічні нормативи, але завдяки недовільній системі банківського нагляду можуть відзначитися дуже ризиковою структурою активів, також стануть членами системи страхування депозитів і будуть створювати постійну загрозу неповернення депозитів для своїх вкладників. За умов існування досить великої кількості таких банків та при недостатній капіталізації страхової системи, гарантування вкладів пов'язане з можливістю виникнення додаткових зобов'язань держави перед вкладниками. Значний обсяг умовних зобов'язань уряду, на наш погляд робить конче необхідним перехід від загального охоплення страховою системою комерційних банків до вибіркового обов'язкового залучення комерційних банків, що пройшли суворе обстеження та відбір з боку контрольно-наглядових органів Фонду гарантування вкладів та відповідають підвищеним вимогам щодо достатності капіталу, ліквідності та структури активів.

По-третє, особливої уваги заслуговує питання посилення нагляду за діяльністю банків, що входять до системи гарантування вкладів. Відсутність належного нагляду та контролю діяльності комерційних банків, вклади в яких підлягають страхуванню, призводить врешті-решт до посилення кризових тенденцій у фінансовому секторі та може стати причиною значних потенційних втрат у майбутньому [1, с.17]. По-четверте, однією з альтернатив державній системі страхування депозитів є створення приватної системи гарантування вкладів, яка, за умови достатнього фінансування, може виявитися більш економічно ефективною, політично незалежною й гнучкою. Таким чином, ефективно функціонуюча система страхування депозитів у майбутньому забезпечить низьку ризикованість банківських депозитів, залучення заощаджень населення у реальний сектор економіки та створить передумови для стабільного економічного зростання.

Підсумовуючи дослідження слід зазначити, що не зважаючи на неоднозначну оцінку характеру впливу системи гарантування вкладів на місткість та стабільність фінансового ринку, Україні слід продовжувати розвивати і удосконалювати механізм страхування депозитів.

Актуальність і гострота проблеми розбудови інституційної структури фінансового ринку і підвищення ефективності її функціонування в умовах транзитивної економіки свідчить про об'єктивну необхідність подальшого розвитку теоретико-методологічного та емпіричного базису дослідження напрямків розвитку вітчизняного страхового ринку. Комплексного аналізу потребує запровадження системи обов'язкового медичного страхування. Крім того, потрібно дослідити напрямки удосконалення структури фінансового ринку та підвищення конкурентоспроможності вітчизняних страхових компаній. Таким чином, необхідність проведення подальшого дослідження в даному напрямку не викликає сумніву.

1. Алексеенко М.О. Страхування вкладів фізичних осіб: практика та шляхи її вдосконалення // Економіка України. – 2002.–№3.–С.17-18.
2. Желтоносов В.М., Филатова В.В. Рынок сбережений: гарантирование вкладов граждан // Финансы и кредит. – 2003. –№22. –С.21-24.
3. Коноваленко Н.И. Мировой опыт страхования депозитов // Банковская практика за рубежом. –2001. –№3. –С.50-57.
4. Перотти Э., Фриз С., Эгенбергер К. Гарантирование банковских депозитов: мировая практика // Деньги и кредит. – 2000. – №6. –С.47-53.
5. Cull R. The effect of deposit insurance on financial depth: a cross-country analysis. – Washington: World Bank, 1998. – 30 pp.